

Секція: Бухгалтерський облік, аналіз і аудит

Рубан Ліна Олегівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку, аудиту та економічного аналізу

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Харків, Україна

Овчаренко Юлія Сергіївна

студентка

Харківського інституту фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Харків, Україна

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Враховуючи нестабільність політичної ситуації в країні, яка без сумніву негативно впливає на економіку, у діяльності українських промислових підприємств простежується дефіцит фінансових ресурсів, що приводить до скорочення їх господарської активності, зниження фінансово-економічної результативності та погіршення фінансового стану. Однак не всі підприємства здатні оперативно виявити та усунути перші прояви кризи тим самим наражаючи себе на високий ризик «невиходу» з неї. З огляду на це, гостро постає питання щодо своєчасної та ефективної діагностики фінансового стану, яка дасть змогу виявити несприятливі тенденції розвитку та попередити настання банкрутства. При цьому вирішальну роль відіграє правильний вибір системи показників для діагностики, що надасть змогу достовірно оцінити економічну безпеку та попередити розвиток негативних кризових явищ на підприємстві.

Питанням аналізу і діагностики фінансового стану підприємств присвячені роботи таких вчених, як Поддєрьогін А.М., Білик Л.Д., Шеремет

А.Д., Савицька Г.В., Кизим М.О., Мец М.О., Дєєва Н.М. та Дедіков О.І., Клочан П.П., Базілінська О.Я. та багато інших. Проблемами побудови інтегральних показників фінансового стану підприємств займались Терещенко О.О., Цал-Цалко Ю.С., Ковальов В.В. Мамонова Г.В. та інші.

Позитивно оцінюючи результати, отримані дослідниками, необхідно зазначити, що більшість методологічних питань залишається неузгодженими.

Діагностика фінансового стану підприємства може розглядатись як процес, який дає можливість виявляти порушення пропорцій у фазах циклу кругообігу капіталу на підприємстві на ранній стадії й встановлювати причини, що їх викликали [6]. Тобто, система діагностики фінансового стану повинна забезпечувати як моніторинг, автоматичний облік і розрахунок фінансових показників, так і виявляти області та причини порушень.

Для побудови системи економічної діагностики підприємства в цілому Забродський В., Трескунова Л та Янов Л. пропонують застосувати структурно-статистичний підхід, тобто виділити в його структурі складові частини, що виконують певну функцію чи сукупність однорідних функцій, – підсистеми підприємства, тобто вивчити його структуру [5]. Далі пропонується визначити перелік показників діагностування, до якого включити такі показники, які характеризують діяльність окремих підсистем та одночасно дають можливість здійснити узагальнюючу діагностику стану підприємства.

Отже, дані автори розглядають підприємство як загальну систему діагностики (ЗСД), в якій виділяються підсистеми діагностування – локальні системи діагностики (ЛСД), для котрих визначаються переліки діагностичних показників та алгоритми їх розрахунку – локальні алгоритми діагностики (ЛАД), а також описані алгоритми загальної діагностики (АЗД), що враховують взаємозв'язок між показниками.

Пропонуємо застосувати даний принцип побудови системи діагностики для більш вузького об'єкта – фінансового стану підприємства, тобто розглядати саме фінансовий стан як загальну систему діагностики. Тоді постає проблема виділення локальних систем діагностики фінансового стану та формування для них списків діагностичних показників.

Дослідження, що були проведені Кизимом М.О., Забродським В.А., Зінченком В.А., виявили, що більшість науковців при вимірі фінансового стану підприємства намагались охопити всі три фази циклу кругообігу капіталу: залучення, розміщення та використання [6]. Більш детальний аналіз, здійснений даними авторами, показав, що фазу залучення капіталу характеризують зазвичай показниками фінансової стійкості, фазу розміщення – показниками ліквідності та платоспроможності, а фазу використання – показниками прибутковості (рентабельності) та оборотності капіталу (ділової активності).

Отже, як локальні системи діагностики фінансового стану підприємства доцільно використати фазу кругообігу капіталу: ЛСД 1 «Залучення капіталу», ЛСД 2 «Розміщення капіталу», ЛСД 3 «Використання капіталу». Тоді система діагностики фінансового стану підприємства можна подати у вигляді, представленому на рис. 1.

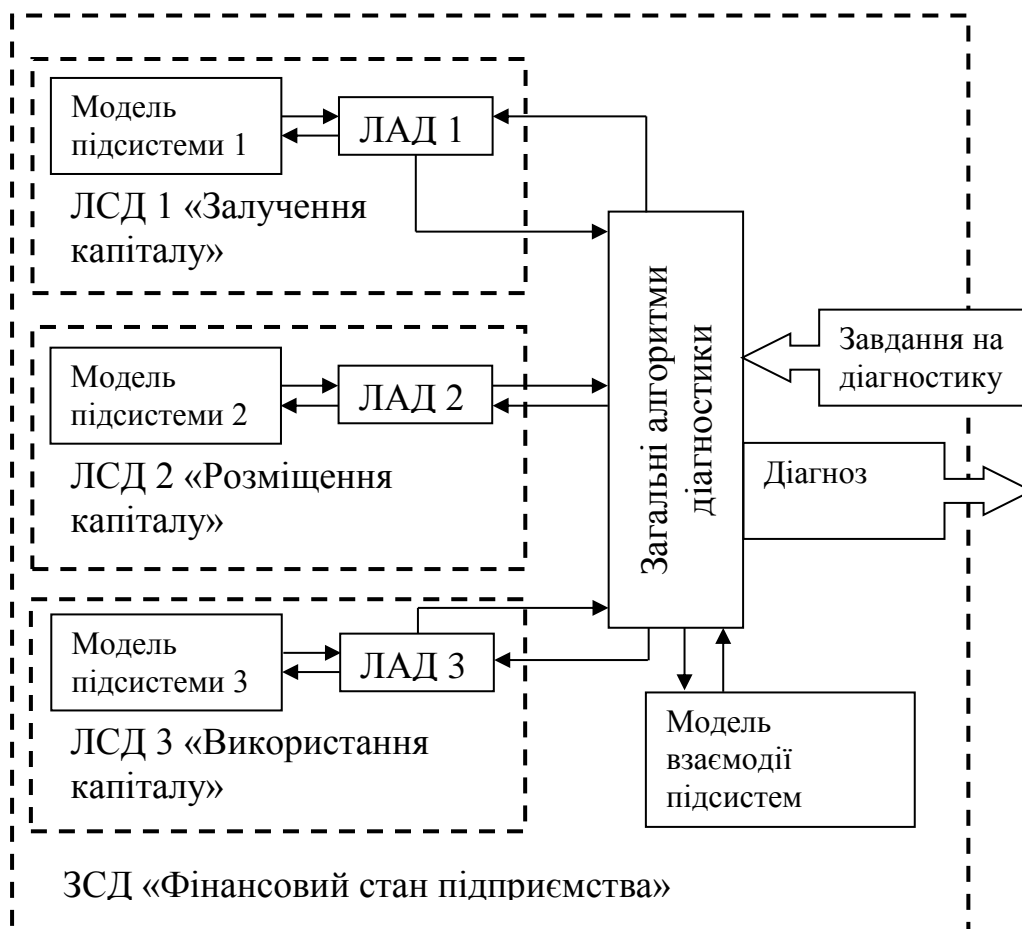

Рис. 1. Система діагностики фінансового стану підприємства
Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Наступним кроком побудови системи діагностики фінансового стану підприємства повинно стати формування локальних алгоритмів діагностики за трьома виділеними підсистемами, для чого потрібно визначити переліки показників діагностики та алгоритми їх розрахунку.

Показники, що відбираються для діагностики, повинні утворювати систему, тобто вони повинні описувати найсуттєвіші характеристики фінансового стану підприємства, виключаючи дублювання та суперечливість один одному. Для формування систем показників за кожною виділеною локальною системою діагностики фінансового стану підприємства було досліджено існуючі методики оцінки фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності та рентабельності підприємства.

До показників, що характеризують фазу залучення капіталу, слід віднести показники фінансової стійкості. Проаналізуємо склад показників, які пропонуються вченими для оцінки фінансової стійкості підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Показники фінансової стійкості, що пропонуються різними вченими

Автор	Коефіцієнти:										Разом
	автономії	фінансової залежності	фінансового ризику	маневрування власного капіталу	довгострокового залучення позикових коштів	забезпеченості запасів власними оборотними коштами	короткострокової заборгованості	реальної вартості майна	фінансового левериджу	інші	
Поддєрьогін А.М. [13]	+	-	+	-	-	-	-	-	-	2	4
Савицька Г.В. [14]	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1
Ковальов В.В. [8]	+	+	+	+	+	-	-	-	+	6	12
Шеремет О.О. [1]	+	+	+	+	+	+	-	+	-	7	14
Лахтіонова Л.А. [11]	-	+	+	+	+	+	-	-	+	10	16
Білик М.Д. [3]	+	-	+	+	+	-	-	-	-	1	5
Шеремет А.Д. [17]	+	-	+	+	+	-	+	+	-	4	10
Базілінська О.Я. [2]	+	+	+	+	-	-	-	-	-	2	6
Цал-Цалко Ю.С. [15]	+	+	-	-	+	-	-	-	+	11	15
Разом	7	5	7	7	6	2	1	2	3	48	-

Джерело: складено авторами

Відповідно до частоти використання показників різними спеціалістами, всебічного дослідження фінансової стійкості, а також виключивши коефіцієнти, що близькі за аналітичним змістом, до системи показників діагностики фінансової стійкості доцільно віднести наступні: коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневрування власного капіталу, коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів, коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами, коефіцієнт реальної вартості майна, коефіцієнт фінансового левериджу. Розрахунок даних коефіцієнтів для зручності використання в практичній діяльності підприємств доцільно надати з застосуванням показників діючих форм фінансової звітності (табл. 2).

До показників, що характеризують фазу розміщення капіталу, слід віднести показники ліквідності та платоспроможності. Склад показників, які пропонуються різними вченими для оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств, наведено у таблиці (табл. 3).

Оскільки перелік використовуваних для оцінки ліквідності та платоспроможності показників неширокий, і всі вони характеризують різні аспекти розміщення капіталу, то до системи показників діагностики доцільно віднести всі п'ять розглянутих показників (табл. 4).

Таблиця 2

Перелік діагностичних показників та алгоритми їх розрахунку для ЛСД 1 «Залучення капіталу»

№ з/п	Назва показника	Алгоритм розрахунку	Норматив
1	коефіцієнт автономії	$\frac{\text{ф. 1, ряд. 1495}}{\text{ф. 1, ряд. 1900}}$	>0,6
2	коефіцієнт маневрування власного капіталу	$\frac{\text{ф. 1, ряд. 1495} + \text{ряд. 1595} - \text{ряд. 1095}}{\text{ф.1, ряд. 1495}}$	>0,5
3	коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	$\frac{\text{ф. 1, ряд. 1595}}{\text{ф.1, ряд. 1495} + \text{ряд. 1595}}$	зменшення
4	коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	$\frac{\text{ф. 1, ряд. 1495} + \text{ряд. 1595} - \text{ряд. 1095}}{\text{ф.1, ряд. 1100}}$	>0,1
5	коефіцієнт фінансового левериджу	$\frac{\text{ф.1, ряд. 1595}}{\text{ф.1, ряд. 1495}}$	<1
6	коефіцієнт реальної вартості майна	$\frac{\text{ф.1, ряд. 1010}}{\text{ф. 1, ряд. 1300}}$	>0, збільшення

Джерело: складено авторами

Таблиця 3

Показники ліквідності та платоспроможності, що пропонуються різними вченими

Автор	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності	Власні оборотні кошти	Коефіцієнт критичної ліквідності	Інші	Разом
Лагун М.І. [10]	+	+	+	-	-	1	4
Савицька Г.В. [14]	+	+	+	-	-	1	4
Ковальов В.В. [8]	+	+	+	+	+	9	14
Дєсва Н.М., Дедіков О.І. [4]	+	+	+	+	-	-	4
Базілінська О. Я. [2]	+	+	+	+	-	5	9
Білик М. Д. [3]	+	+	+	+	+	3	8
Клочан В.П. та ін. [7]	+	+	+	-	-	-	3
Шеремет А. Д. [17]	+	+	+	-	-	-	3
Поддєрьогін А.М. [13]	+	+	+	-	-	-	3
Цал-Цалко Ю. С. [15]	+	+	+	-	-	-	3
Разом	10	10	10	4	2	19	-

Джерело: складено авторами

Таблиця 4

Перелік діагностичних показників та алгоритми їх розрахунку для ЛСД 2 «Розміщення капіталу»

№ з/п	Назва показника	Алгоритм розрахунку	Норматив
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{\text{ф.1, ряд. 1165}}{\text{ф.1, ряд. 1695}}$	0,2-0,35
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{\text{ф.1, ряд.1195} + \text{ряд.1100}}{\text{ф.1, ряд.1695}}$	0,7-0,8
3	Коефіцієнт загальної ліквідності	$\frac{\text{ф.1, ряд. 1195}}{\text{ф.1, ряд. 1695}}$	>1
4	Коефіцієнт критичної ліквідності	$\frac{\text{ф.1, ряд. 1195} - \text{ряд. 1100}}{\text{ф.1, ряд.1695}}$	>0,8
5	Власні оборотні кошти	ф. 1, ряд.1495 + ряд.1595 – ряд.1095	зростання

Джерело: складено авторами

Проаналізуємо склад показників, які пропонуються вченими для оцінки ділової активності та рентабельності підприємств, що характеризують фазу використання капіталу (табл. 5, 6).

Таблиця 5

Показники ділової активності, що пропонуються різними вченими

Автор	Коефіцієнти:								Разом
	оборотності активів (капіталу)	оборотності оборотних активів	оборотності запасів	оборотності дебіторської заборгованості	оборотності власного капіталу	оборотності кредиторської заборгованості	стійкості економічного зростання	інші	
Мец В.О. [12]	-	+	+	+	+	-	+	12	17
Комаріст О.І. [9]	-	+	+	-	+	+	-	9	11
Ковальов В.В. [8]	+	+	+	+	+	+	+	6	13
Антипенко Є.Ю. [1]	-	-	-	+	-	+	-	5	7
Савицька Г.В. [14]	+	-	-	-	-	-	-	1	2
Білик М. Д. [3]	+	+	-	-	+	-	+	6	10
Шеремет А.Д. [17]	+	+	+	+	+	-	-	3	8
Поддєрьогін А.М. [13]	+	+	+	+	+	+	-	4	10
Разом	5	6	5	5	6	4	3	46	-

Джерело: складено авторами

Таблиця 6

Показники рентабельності, що пропонуються різними вченими

Автор	Показники рентабельності:							Разом
	активів	продажу	власного капіталу	інвестицій	виробництва	поточних активів	інші	
Білик М. Д. [3]	+	+	+	+	-	+	-	5
Савицька Г.В. [14]	+	+	-	-	-	-	1	3
Ковальов В.В. [8]	+	+	+	-	-	-	5	8
Шеремет А. Д. [17]	+	+	+	-	-	+	-	4
Базілінська О. Я. [2]	+	+	+	-	+	-	4	8
Цал-Цалко Ю. С. [15]	+	-	+	-	-	-	7	9
Мец В.О. [12]	+	-	+	-	-	-	1	3
Разом	7	5	6	1	1	2	18	-

Джерело: складено авторами

До переліку діагностичних показників, що характеризують фазу використання капіталу, доцільно включити наступні коефіцієнти оборотності: активів (капіталу), оборотних активів, запасів, дебіторської заборгованості, кредиторської заборгованості, а також такі показники рентабельності: активів, власного капіталу, продажу, виробництва (табл. 7).

**Перелік діагностичних показників та алгоритми їх розрахунку для
ЛСД 3 «Використання капіталу»**

№ з/п	Назва показника	Алгоритм розрахунку	Норматив
1	Коефіцієнт оборотності активів (капіталу)	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2000}}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1300} + \text{гр. 4 ряд. 1300})/2}$	зростання
2	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2000}}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1195} + \text{гр. 4 ряд. 1195})/2}$	зростання
3	Коефіцієнт оборотності запасів	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2000}}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1100} + \text{гр. 4 ряд. 1100})/2}$	зростання
4	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2000}}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1125} + \text{ряд. 1130} + \text{ряд. 1135} + \text{ряд. 1155} + \text{гр. 4 ряд. 1125} + \text{ряд. 1130} + \text{ряд. 1135} + \text{ряд. 1155})/2}$	зростання
5	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2000}}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1695} + \text{гр. 4 ряд. 1695})/2}$	зростання
6	Рентабельність активів	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2350} \times 100\%}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1300} + \text{гр. 4 ряд. 1300})/2}$	зростання
7	Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2350} \times 100\%}{(\text{ф.1, гр. 3 ряд. 1495} + \text{гр. 4 ряд. 1495})/2}$	зростання
8	Рентабельність продажу	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2350} \times 100\%}{\text{ф.2, ряд. 2000}}$	зростання
9	Рентабельність виробництва	$\frac{\text{ф.2, ряд. 2350} \times 100\%}{\text{ф.2, ряд. 2050}}$	зростання

Джерело: складено авторами

Для побудови загального алгоритму діагностики фінансового стану підприємства може бути використана сукупність динамічних нормативів, яка охоплює всі важливі складові досліджуваного об'єкту. Для цього потрібно впорядкувати економічні показники за темпами їх зростання з метою визначення нормативної динаміки та отримати їх еталонно впорядкований динамічний ряд.

Використаємо для формування загального алгоритму діагностики фінансового стану підприємства таку динамічну модель фінансової стійкості:

$$T^{ЧПв\text{ідр}} > T^{ЧП} > T^{BP} > T^{BOK} > T^{ПА} > T^{ПЗ} > T^K > T^{BK} \quad (1)$$

де $T^{ЧПв\text{ідр}}$, $T^{ЧП}$, T^{BP} , T^{BOK} , $T^{ПА}$, $T^{ПЗ}$, T^K , T^{BK} – темпи зростання чистого прибутку, що реінвестується в розвиток виробництва, чистого прибутку, виручки від реалізації, власного оборотного капіталу, поточних активів, поточних зобов'язань, капіталу, власного капіталу відповідно [15].

Загальний алгоритм діагностики фінансового стану підприємства

№ з/п	Співвідношення показників	Економічний зміст
1	$T^{\text{ЧПВидр}} > T^{\text{ЧП}}$	зростання частки реінвестування чистого прибутку
2	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{ВР}}$	зростання рентабельності продажу
3	$T^{\text{ВР}} > T^{\text{ВОК}}$	прискорення оборотності власного оборотного капіталу
4	$T^{\text{ВОК}} > T^{\text{ПА}}$	збільшення покриття поточних активів власним оборотним капіталом підприємства
5	$T^{\text{ПА}} > T^{\text{ПЗ}}$	зростання коефіцієнту поточної ліквідності
6	$T^{\text{ПЗ}} > T^{\text{К}}$	зростання частки поточних зобов'язань у капіталі підприємства
7	$T^{\text{К}} > T^{\text{ВК}}$	підвищення рівня залучення позикового капіталу у оборот підприємства
8	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{ВОК}}$	зростання рентабельності власного оборотного капіталу
9	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{ПА}}$	зростання рентабельності поточних активів
10	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{ПЗ}}$	зростання рентабельності поточних зобов'язань
11	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{К}}$	зростання рентабельності капіталу
12	$T^{\text{ЧП}} > T^{\text{ВК}}$	зростання рентабельності власного капіталу
13	$T^{\text{ВР}} > T^{\text{ПА}}$	прискорення оборотності поточних активів
14	$T^{\text{ВР}} > T^{\text{ПЗ}}$	прискорення оборотності поточних зобов'язань
15	$T^{\text{ВР}} > T^{\text{К}}$	прискорення оборотності капіталу
16	$T^{\text{ВР}} > T^{\text{ВК}}$	прискорення оборотності власного капіталу
17	$T^{\text{ВОК}} > T^{\text{ПЗ}}$	збільшення покриття поточних зобов'язань власним оборотним капіталом
18	$T^{\text{ВОК}} > T^{\text{К}}$	збільшення частки власного оборотного капіталу у капіталі підприємства
19	$T^{\text{ВОК}} > T^{\text{ВК}}$	збільшення коефіцієнту маневреності власного капіталу
20	$T^{\text{ПА}} > T^{\text{К}}$	збільшення частки поточних активів у капіталі (активах) підприємства

Джерело: складено авторами за даними [15]

Такий підхід до побудови загального алгоритму діагностики фінансового стану підприємства дає змогу не просто зафіксувати значення певного фінансового показника на конкретну дату, а виявити диспропорції у кругообігу капіталу, які негативно впливають на фінансовий стан підприємства.

Запропонована система діагностики фінансового стану промислових підприємств дає можливість виявляти негативні тенденції у зміні фінансового стані підприємства за трьома фазами кругообігу капіталу: залучення, розміщення та використання. Дана система діагностики фінансового стану підприємства може функціонувати в двох режимах: 1) цільовий (фундаментальна діагностика) – передбачає робота за певним завданням, що визначається керуючою системою; 2) безперервний (експрес-діагностика) –

передбачає збір та аналіз даних з заданою періодичністю за встановленим переліком показників та надання інформації про наявні відхилення.

Література

1. Антипенко Є. Ю. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання / Є. Ю. Антипенко, С. М. Ногіна, Ю. С. Піддубна // Сталый розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 76–80.
2. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. / О. Я. Базилінська. – К.: ЦУЛ, 2009. – 328 с.
3. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
4. Деева Н. М. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Н. М. Деева, О. І. Дедіков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328с.
5. Забродский В. Экспертная система диагностики деятельности предприятия / В. Забродский, Л. Трескунова // Бизнесинформ. – 1998. – № 21–22. – С. 88–93.
6. Кизим М. О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства: Монографія / М. О. Кизим, В. А. Забродський, В. А. Зінченко, Ю. С. Копчак. – Х.: Видавничий дім «ІНЖЕК», 2003. – 144 с.
7. Клочан В. П. Використання методу коефіцієнтів для оцінки фінансового стану підприємства / В. П. Клочан, В. Ф. Клочан, Н. І. Костаневич, А. Г. Костирко // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 54-55.
8. Ковальов В. В. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник / В. В. Ковальов. – М.: Издательский дом БИНФА, 2011. – 141 с.
9. Комаріст О.І. Оцінка ділової активності підприємств у ринкових умовах / О. І. Комаріст // Науковий вісник ПУСКУ. – 2011. – №1. – С. 76–79.
10. Лагун М. І. Методичні аспекти аналізу платоспроможності підприємства / М. І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2(57). – С. 53–58.

11. Лахтіонова Л. А. Аналіз фінансової стійкості суб'єктів підприємницької діяльності : Монографія / Л. А. Лахтіонова. – К. : КНЕУ, 2011. – 880с .
12. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навч. посіб / В. О. Мец. – К.: Вища школа, 2003. – 217 с.
13. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
14. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підруч. для студ. вищ. навч. закл., що навч. за освітньо-проф. програмою спеціаліста зі спец. / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов // «Фінанси», «Банківська справа»: «Облік і аудит». – 2. вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 2013. – 384 с.
15. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз: підручник / Ю. С. Цал-Цалко, Ю. Ю. Мороз, Л. А. Суліменко. – Житомир.: ПП «Рута», 2012 – 609 с.
16. Чуприна Л. В. Матричне моделювання як інструмент стратегічного аналізу в системі стратегічного управлінського обліку / Л. В. Чуприна, Л. О. Рубан // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 1(187). – С. 409–417.
17. Шеремет А. Д. Теорія економічного аналізу / А. Д. Шеремет. – М.: Инфра-М, 2011. – 352 с.